

■ ТЕТЯНА ГАВРИЛЮК

РОЛЬ ІДЕЇ БОГА У ВІДРОДЖЕННІ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНИ

Нинішній духовний стан нашої країни з точки зору науковців, політичних та релігійних діячів, пересічних громадян є, м'яко кажучи, незадовільним. Так, Патріарх Української Православної Церкви Київського Патріархату Філарет зауважує, що «теперішня Україна є духовно хвора». Очевидна дестабілізація духовної сфери, народжена кризою ціннісно-нормативних систем, які виконували життєво-смыслові функції орієнтації та легітимації як на макро, так і мікросуспільному рівнях, породила проблему «духовного вакууму» в суспільній свідомості [7, 67].

Причини такого стану знаходять як в недалекому минулому, так і в сьогоденні. «Україна несе багатовікову спадщину поневоленого народу, — зауважує Патріарх Філарет, — його рабську ментальність... Немає світобачення, яке формується національною традицією. Колоніальне наслідство засмітило рідну мову, яка є духовним кодом нації. Втратився національний спосіб життя, власна культурна спадщина. Не напрацьовано достатньо національних мистецьких творів, книжок, картин, скульптур, досліджень, монументів, які створюють «критичну масу» незалежної культури і надзвичайно важливі для виховання нового покоління, національної гордості. Забута історія, міфологія, традиції, обряди, національні символи»[8].

Відтак з різних трибун ми чуємо заклики про підвищення, відродження духовності країни. Наприклад, лідер БЮТ Юлія Тимошенко в програмі «Український прорив» зауважує, що «передумовою реалізації прориву є зміцнення духовності нації».

Що ж таке духовність? В релігієзнавчому словнику ми знаходимо таке визначення духовності як «якісної характеристики свідомості людини і не лише свідомості. До духовності можна віднести й дії людини, її вчинки, життя. В структурному аспекті доцільним є виділення трьох аспектів духовності: естетизм (орієнтація на есте-

■ Тетяна Гаврилюк, к.філос.н., доцент Державної академії статистики, обліку та аудиту.

тичні цінності життя), етизм (тяжіння до певної парадигми поведінки) і теоретизм (апеляція до теоретичних аргументів у житті). Проблематичним є тлумачення духовності як виняткового феномену релігійної свідомості людини» [5,101]. Отже, поняття духовності охоплює широку сферу духовних явищ і визначає дух як характеристику людини та її існування [4,17].

Важливою складовою духовності нації є релігійна духовність. В релігії відбувається пошук духовності як альтернативи бездуховності і зматеріалізованості світу. Тут гостро ставиться питання про добро і зло. Добро є найбільш загальним виявом духовного в людині, а зло — повним виявом бездуховного. Бездуховність ототожнюється з аморальністю, руйнуванням моральних засад суспільства. Отже, духовність — це творча сила формування людської душі, а бездуховність — руйнівна сила людського в людині. У своїх рішеннях і поведінці людина мотивується речами духовного порядку, а входження її до церкви спричинене прагненням пізнати і знайти Бога, таке духовне життя, яке відмінне від звичайного, повсякденного.

Церква значною частиною суспільства визнається як сила, здатна до його моральної стабілізації та оздоровлення. Досвід століть і навіть тисячоліть засвідчує, що Церква у суспільстві виконує не лише функцію віронавчання, але й значно ширші виховні функції, які нерідко досить тісно зливаються між собою. До того ж, вона володіє чималим арсеналом організаційних можливостей для реального здійснення цієї своєї місії.

На формування релігійної духовності українця вплинув цілий ряд факторів — географічних, історичних, етнопсихологічних, соціально-господарських. Але основне значення в цьому процесі приділяється насамперед особливостям українського національного характеру, зокрема таким, як ліризм, емоційність, глибока чутливість, індивідуалізм, хазяйновитість, працелюбство, терпіння, витримка, героїзм в екстремальних ситуаціях [4,17]. Для українців духовність, мораль, мова, віра в Бога були, є та будуть не меншими цінностями, ніж добробут.

Враховуючи історичні реалії, слід зауважити, що визначальний вплив на формування релігійної духовності українців мала Православна церква [6, 32-38]. Тому в українському суспільстві поширені християнські уявлення про Бога та Церкву. Відтак, значна частина населення переконана в тому, що християнство — єдиний шлях до подолання проблем дефіциту духовних цінностей, а віра в Ісуса Христа є виховною силою, бо вона дає людині орієнтацію в житті, не викликаючи при цьому, якщо вона є автентичною, жодних відчужуваних впливів [9, 171].

Між тим сучасна релігійна духовність характеризується досить високим рівнем синкретизму й універсальності. Це пов'язано з тим, що, поряд з традиційно існуючими в Україні релігійними напрямками

та орієнтаціями, збільшують свою чисельність нові релігійні течії, які досить помітно впливають на духовне життя нашого суспільства.

З точки зору традиційних церков, існування в одній країні різних релігій не допомагає відродженню духовної єдності [8]. Більш широкий погляд, навпаки, знаходить в різноманітності культур, регіональній специфіці, в багатому і неоднаковому історичному досвіді різних частин України, поліконфесійності і різномовності не проблему, а ознаку духовного багатства. Всі ці чинники зміцнюють українців здобутками громадян інших національностей, а останнім, навпаки, — відкривають широкий простір для пізнання культури України.

Прихід людини до храму (чи традиційної спільноти, чи ж неорухів) завжди супроводжується прагненням духовного вдосконалення, задоволенням своїх інтелектуальних та пізнавальних потреб, пов'язаних з істинними уявленнями про Бога, світ, людину, її внутрішнє життя. Релігія, на визнання adeptів, дає їм можливість відчувати свій зв'язок з трансцендентним, включитися в соціально корисну і духовно означену діяльність, зняти напругу у відношеннях із світом, іншими людьми тощо.

Так, послідовники неорухів на питання анкети про причини їх приходу до НРТ називали прагнення духовного життя, моральної чистоти, морально-духовного вдосконалення. Індивідуальний зріз дає можливість зрозуміти вибір релігії як свідоме формування і задоволення людиною власних духовних потреб у спілкуванні з трансцендентним з метою реалізації себе як духовної істоти, носія або творіння Божественного в рамках тієї чи іншої релігійної системи цінностей та пріоритетів [8, 72].

Як засвідчують результати соціологічних досліджень, релігія продовжує формувати певні уявлення про світ (63,9%), про Космос (40,6 %) і, природно, про Бога (69,9%) [8, 74].

На перший погляд здається, що визначальним чинником релігійного пошуку є ідея Бога. Щоразу, коли йдеться про релігійну духовність, згадується, що людина потребує і шукає Бога. Навіть відстоюючи необхідність впровадження в школах предмету «Християнська етика», предмета, який покликаний підвищувати і виховувати духовність з дитинства, наголошується, що «людина, яка вихована без Бога, дозволяє в житті вибирати зло як спосіб досягнення своєї мети». Відповідно, люди, які не мають Бога в серці, можуть постійно чинити кривду власному народові і навіть не думають, у що можуть вилитися їх дії, до чого вони спричиняються. Ідея Бога, в такому варіанті, виступає перш за все моральним корелятом.

Опитування студентів ВНЗ щодо їхнього ставлення до релігії, виявило стійку тенденцію до внутрішньої позаконфесійної релігійності. 70% опитаних заявили про те, що вони вірять в Бога, хоча не належать до певної конфесії. Ця віра дає їм впевненість у зна-

чимості життя, підтримує в тяжкі хвилини. В релігії вони вбачають велику силу морального корелята суспільства, гаранта впорядкованості та справедливості. Без релігійних приписів та заборон свавілля людини привело б її до повної духовної руйнації. Без ідеї Бога зло залишилося б не покараним і перемогло у світі. Невеликий відсоток студентів підняли питання про те, кому потрібна така моральність, яка діє лише зі страху покарання?

Отже, в апелюваннях до духовності ідея Бога все більше набуває всезагального позаконфесійного характеру. В умовах нашого часу, коли поруч із широким поліконфесійним полем у повсякденні міцно утвердилися явища, що, як вважалося, давно зникли: язичницькі марновірства, окультизм, магія, чаклунство, спіритизм тощо, у масовій свідомості світ знову, як сотні й тисячі років тому, виявився наповненим надприродними істотами. Зросла кількість людей, які намагаються вирішувати свої життєві проблеми, звертаючись до ворожок і астрологів. На протигагу прадавнім часам, сучасні посередники з надприродним світом широко використовують ідею Бога, звертаючись до нього за благословенням, використовуючи християнські молитви та предмети культу — ікони, свічки тощо. Усе це вказує на те, що релігійна свідомість та психіка в умовах сучасної цивілізації лишаються духовним зняряддям, за допомогою якого людина може як розвивати свою особистість, так і руйнувати її.

Спостереження показують, що ідея Бога в сучасному суспільстві здійснює такі функції: задовольняє духовний попит людини; постає гарантом впорядкованості у світі; є важелем духовності і бездуховності (є Бог в серці — духовна людина, відсутній — бездуховна); постає гарантом моральності.

Тут слід нагадати, що, відповідно до монотейстичного вчення, Бог — верховна фігура, наділена трансцендентною силою: тождністю сутності й існування, вищим розумом, надприродною могутністю й абсолютною досконалістю. Сучасна дослідниця А. Довгих зауважує, що «якщо скористатися метафорою, то це форма, яку кожна конкретна людина наповнює індивідуальним змістом залежно від особливостей значенневої сфери своєї особистості. Тобто, якщо для людини найважливішою цінністю в житті є влада грошей, то Гроші будуть її Богом і об'єктом поклоніння так само, як Біблійний Господь для релігійного християнина» ([1]. Відповідно, коли для людини найвищою цінністю є духовність, то вона ототожнює її з Богом.

Кожна нація також має власне розуміння ідеї Бога. Так, І.А.Козловський визначає, що національною ідеєю єврейського народу, яка була сформульована ще за часів Мойсея, є Бог (іудаїзм) — народ (єврейський народ) — земля (ерец Ізраель), російською національною ідеєю Уварова — «православ'є» — «самодержав'є» — «народність» (тобто майже повторення ідеї єврейського народу), для України нею є: Бог (у вигляді плюралістичного ставлення до світог-

ляду кожної людини) — Україна (в якій достатньо місця для щастя і добробуту різних націй) — народ (з кінцевою метою прийняти до стану духовної еліти більшість населення через освіту, мораль, церкву, сім'ю) [2, 74].

Як слушно зауважує А.М.Колодний «істинним є те, що об'єднує, як спільний корінь, всі релігії» [3, 9]. Ідея Бога в контексті відродження духовності України об'єднує не лише релігії, але й ті верстви населення, які не прийшли ще до жодної із конфесій.

Відродження моральних цінностей людини, повернення до духовного коріння народу по'язане із визнанням місця та ролі релігії і церкви в розбудові держави та суспільства. Ідея Бога в нашому сучасному раціональному і прагматичному світі стоїть на сторожі духовності та моральності української нації.

Використані джерела

1. Довгих А. Роль уявлення про трансцендентне в структурі психіки сучасної людини // [http // www. politik. org. ua / vid / magcontent. php](http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php)
2. Козловський І.А. Національна ідея і проблеми релігійної духовності // Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні. Збірник матеріалів. — К., 2004.
3. Колодний А.М. Проблеми плюральності релігійного життя України // Релігійна свобода. Наук. щорічник. №11. — К., 2007.
4. Пролєєв С.В. Духовность и бытие человека. — К., 1992.
5. Релігієзнавчий словник. За ред. А. Колодного і Б. Лобовика. — К., 1996.
6. Сележан Й. Релігійна духовність як основа консоліації суспільства // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Вип. 240-241: Філософія. — Чернівці, 2005.
7. Филипович Л.О. Неохристиянська релігійність в умовах конфлікту ідентичностей // Релігійна свобода. Наук. щорічник. — №9. — К., 2005.
8. Філарет, Патріарх. Духовне відродження України // [http // www. politik. org. ua / vid / magcontent. php](http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php)
9. Шинковський І. Християнські цінності та їх вплив на формування моралі сучасної молоді // Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій. Зб. матеріалів. — К., 2004.